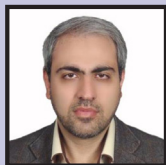

دولت چهاردهم و ضرورت افزایش ضریب نفوذ حسابرسی در اقتصاد ایران

حجت‌اله صیدی

محسن برزوزاده

مرتضی اسدی

امیرحسین ابطحی

بیانیه‌ی اقتصادی رئیس دولت چهاردهم در پی آغاز به کار شامل محورهایی می‌شود که اجرای مؤثر هر یک از آن‌ها بدون تردید مستلزم گسترش ضریب نفوذ حسابرسی در اقتصاد ایران است. می‌توان شاه‌بیت این بیانیه را «برقراری نظم و انضباط مالی و شفافیت مالی در بیت‌المال» دانست و روشن است که برقراری چنین نظامی بدون حسابرسی مستمر نحوه‌ی تأمین، تجهیز و تخصیص منابع ناشدنی است.

طبیعتاً وقتی در برنامه‌های اقتصادی دولت از ناترازی بانک‌ها، صندوق‌های بازنشستگی، انرژی، بودجه‌ی دولت و بسیاری ناترازی‌های دیگر سخن به میان آمده یکی از نخستین گام‌ها برای شناخت و مقابله با آن اقدام به حسابرسی، ارتقای حسابرسی و توسعه‌ی حسابرسی در بخش‌های ناتراز خواهد بود که همگی نیازمند افزایش ضریب نفوذ حسابرسی در اقتصاد ایران است. از این‌رو، موضوع میز تشریح شماره‌ی جدید فصلنامه‌ی «حسابدار رسمی» به مسأله‌ی «افزایش ضریب نفوذ حسابرسی و چالش‌های آن» اختصاص پیدا کرده است.

اطمینان بخشی در دنیا شناخته شود. حسابرسی صورت های مالی با شفافیت و پاسخ گویی دارای ارتباط تنگاتنگی است و گسترش آن در اقتصاد کشور مزیت های فراوانی برای ذی نفعان در پی دارد و به همین علت، در قانون «استفاده از خدمات تخصصی و حرفه ای حسابداران ذی صلاح به عنوان حسابدار رسمی» مصوب ۱۳۷۲، این حسابرسی به مثابه ای ابزار در دست دولت و صاحبان سرمایه و دیگر ذی نفعان برای نظارت بر بنگاه های اقتصادی در نظر گرفته شده است. سیاست های کلان حاکمیت برای تحقق شفافیت و پاسخ گویی، می تواند به افزایش ضریب نفوذ حسابرسی در کشور و بهره مندی مطلوب از ظرفیت مؤسسات حسابرسی عضو جامعه ای حسابداران رسمی ایران، منجر شود. بررسی به عمل آمده نشان می دهد که سهم حسابرسی در تولید ناخالص داخلی در پنج ساله منتهی به سال ۱۴۰۲ به طور متوسط کمتر از ۰/۰۵ درصد بوده است. افزایش این سهم در اقتصاد ملی نیازمند اصلاح حق الزحمه ها و توسعه و تنوع بخشی به خدمات حسابرسی است. برای گسترش دامنه ای الزامات حسابرسی، توصیه می شود در اقدامی بنیادی، پیشنهاد مشترکی از سوی جامعه ای حسابداران رسمی ایران و سازمان حسابرسی برای تصویب قانون «الزام اشخاص به حسابرسی»

۱

به نظر شما افزایش ضریب نفوذ حسابرسی، و بدین ترتیب ارتقای شفافیت و پاسخ گویی و بهبود محیط کسب و کار در اقتصاد ایران، نیازمند چه سیاست گذاری هایی در عرصه ی کلان است؟

◀ **امیر حسین ابطحی:**

شفافیت و پاسخ گویی از ارکان حاکمیت شرکتی هستند و ارتقای آن ها در هر دو بخش عمومی و خصوصی، به بهبود محیط کسب و کار و تخصیص بهینه ی منابع در اقتصاد کمک می کند. بسیاری از تصمیمات ذی نفعان بنگاه های اقتصادی، از مالکان این بنگاه ها گرفته تا دولت، با اتکا بر صورت های مالی حسابرسی شده، اتخاذ می شود. این امر، باعث گردیده حسابرسی صورت های مالی به عنوان رایج ترین نوع خدمات

به وزارت امور اقتصادی و دارایی ارائه تا پس از طی مراحل، در قالب لایحه‌ای به مرجع قانون‌گذار تقدیم شود. در صورتی که این اقدام، به هر علت، به نتیجه نرسد؛ تلاش برای بازنگری و اصلاح برخی مقررات با هدف گسترش دایره شمول حسابرسی و استفاده از ظرفیت موجود حرفه‌ی حسابرسی در کشور، ضرورت دارد. این مقررات از جمله شامل آیین‌نامه‌ی اجرایی تبصره‌ی (۴) قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی‌صلاح به‌عنوان حسابدار رسمی، آیین‌نامه‌ی راهکارهای افزایش ضمانت اجرایی و تقویت حسابرسی و اطلاعیه‌ی سالانه‌ی سازمان امور مالیاتی موضوع ماده ۲۷۲ قانون مالیات‌های مستقیم، هستند.

آنچه در پاسخ به پرسش‌های بالا به اختصار بیان شد، تنها برخی نمونه‌هایی است که می‌توان آن‌ها را به الزامات حسابرسی افزود. روشن است که بحث کامل درباره‌ی دامنه‌ی این الزامات و مقررات‌گذاری‌های مربوط به آن در این مجال نمی‌گنجد و باید با بررسی بیشتر و نگاهی فراگیر و مستقل به آن پرداخته شود.

◀ مرتضی اسدی:

افزایش ضریب نفوذ حسابرسی و بدین ترتیب ارتقای شفافیت و پاسخ‌گویی و بهبود محیط کسب‌وکار در اقتصاد ایران، نیازمند چه سیاست‌گذاری‌هایی در عرصه‌ی کلان است. روشن است که زیر پوشش حسابرسی مستقل قرار گرفتن تمامی اطلاعات مالی و غیر مالی و حتی آمارهای مربوط به فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و حتی زیست‌محیطی که قرار است مبنای تصمیم‌گیری حاکمیت و نهادهای عمومی قرار گیرد از جمله ضروری‌ترین موضوعات است. به طریقی که هیچ شخص یا مقامی در هر جایگاهی اطلاعات و آماری که نظر حسابرسی مستقل نسبت به آن اخذ نشده است مورد پذیرش و مبنای تصمیم‌گیری قرار ندهد. متأسفانه در حال حاضر اصلی‌ترین گزارش در سطح حاکمیت که گزارش تفریغ بودجه است، اطلاعات آن مورد حسابرسی مستقل مالی و صحت‌سنجی انطباق با استانداردهای حسابداری قرار نمی‌گیرد، و عمدتاً از جنبه‌ی حسابرسی رعایت (قوانین و مقررات) مورد حسابرسی قرار می‌گیرد و دیوان محاسبات کشور (برخلاف کشورهای دیگر) از خدمات حسابداران رسمی در زمینه حسابرسی‌های مالی استفاده نمی‌نماید.

در عین حال، برای شفافیت و افزایش کارایی و قابلیت اطمینان به گزارشگری واحدهای تجاری و دستگاه‌های اجرایی لازم است علاوه بر اثربخش و کارا نمودن نظارت بر حسابرسان مستقل (به خصوص کنترل کیفیت موثر کار حسابرسان) از طریق نظارت هوشمند و مبتنی بر فناوری‌های نوین به منظور افزایش کیفیت خدمات حسابرسی که خود در بلند مدت منجر به افزایش ضریب نفوذ حسابرسی نیز خواهد شد،

سازوکار پیاده‌سازی کنترل داخلی و حاکمیت شرکتی منطبق با مدل‌ها و چارچوب‌های پذیرفته شده در سطح بین‌المللی (از جمله مدل سه خط (3L) برای راهبری و مدیریت ریسک و چارچوب یکپارچه کنترل‌های داخلی (COSO) برای افزایش کارایی و اثربخشی و کیفیت و قابلیت اتکای گزارشگری مالی و عملیاتی و رعایت قوانین و مقررات حاکم بر عملیات سازمان و ...) به‌طور جدی مورد تاکید قرار گیرد. سازمان حسابرسی و مؤسسات حسابرسی نیز به‌جای تاکید بر ارایه‌ی تنها خدمت حسابرسی صورت‌های مالی (وضعیت تقریباً تک‌محصولی) که در حال حاضر عمده‌ی فعالیت آن‌ها را تشکیل می‌دهد، کسب‌وکار خود را به خدمات دیگر از جمله ارایه‌ی خدمات در زمینه‌ی پیاده‌سازی نظام کنترل‌های داخلی، حاکمیت شرکتی، بودجه‌ریزی عملیاتی، نظام بهایابی، حسابرسی‌های عملیاتی و بهای تمام‌شده و گزارش‌های حسابرسی رعایت مفاد قراردادهای از جمله قراردادهای تسهیلات بانکی بلند مدت و تسهیلات ارزی، گزارش حسابرسی فناوری اطلاعات و همچنین گزارش ارزیابی حسابرسی داخلی، ارزیابی کمیته‌های هیأت مدیره و ... گسترش دهند. پژوهش‌های بین‌المللی نشان می‌دهد بخش قابل توجهی از درآمد مؤسسات بزرگ حسابرسی در دنیا شامل «بیگ‌فورها» از محل خدمات مشاوره مدیریت، حسابرسی داخلی، حسابرسی فناوری اطلاعات، ارزیابی ریسک و کنترل‌های داخلی به‌دست می‌آید. تنوع بخشی به درآمدهای حرفه‌ای نیازمند تغییر نگرش حسابرسان و اسناد بالادستی مربوط در زمینه‌ی تسهیل و تشویق و امکان ورود تخصص‌هایی همچون فناوری اطلاعات، ریسک (آمار) و حقوق به داخل مؤسسات حسابرسی است.

◀ حجت‌اله صیدی:

بخشی از این موضوع نیاز به قانون‌گذاری و تدوین مقررات مطلوب دارد و بخشی در گرو فرهنگ‌سازی است. از میانه‌های دهه‌ی هشتاد میلادی که چارچوب مفهومی مبتنی بر ایفای مسئولیت پاسخ‌گویی رواج پیدا کرد و آن هم پی‌آمد طبیعی نظریه‌ی دولت مدرن بود، الزام سازمان‌ها و شرکت‌ها به پاسخ‌گویی را، که دامنه‌ای وسیع‌تر از مالکین و سهامداران را در برمی‌گیرد، برجسته‌تر کرد و در این چارچوب است که حسابداری و حسابرسی، زمینه‌ی ارتباطی مناسبی را بین پاسخ‌خواه (سهام‌دار، ذی‌نفع و شهروند بما هو شهروند) و پاسخ‌گو فراهم آورده و ابزار مناسب را در اختیار دولت‌ها و شرکت‌ها و سازمان‌ها قرار می‌دهد. هر اندازه مجلس و دولت بتوانند در ارتقاء و کارآمدی نظام پاسخ‌گویی بکوشند، ضریب نفوذ حسابرسی افزایش می‌یابد.

◀ محسن برزوزاده:

سیاست‌گذاری کلیدی در عرصه‌ی کلان اقتصادی برای تقویت

از میان اشخاص حقوقی فعال در عرصه‌ی اقتصادی تنها بخش محدودی مشمول ارائه‌ی صورت‌های مالی حسابرسی شده هستند؟ چگونه می‌توان بر دامنه‌ی شرکت‌های مشمول حسابرسی افزود تا ضمن افزایش شفافیت و اطمینان بخشی و کاهش ریسک و بهبود عملکرد بنگاه‌های اقتصادی و یاری به نهادهای ناظر، این کار از نظر اقتصادی نیز توجیه‌پذیر باشد؟

◀ امیر حسین ابطحی:

برای این که بتوانیم دایره‌ی شمول حسابرسی صورت‌های مالی را در کشور گسترش دهیم، در وهله‌ی نخست باید تلاش کرد نگاه حاکمیت نسبت به نظارت بر بنگاه‌های اقتصادی بخش خصوصی تغییر یابد، تا ضمن جلوگیری از رشد بی‌رویه‌ی شرکت‌ها، پاسخ‌خواهی منظم و مستمر از آن‌ها صورت گیرد. طبق اعلام اداره‌ی کل ثبت شرکت‌ها و مؤسسات غیرتجاری، تعداد شرکت‌های ثبت شده در اواخر سال گذشته بالغ بر ۲ میلیون بوده که از این تعداد، حدود ۸۵۰ هزار شرکت، غیرفعال و از نظر مرجع یادشده صوری بوده است. گفتنی است که حجم بالای شرکت‌های غیرفعال، حاکی از نبود اعتبارسنجی متقاضیان و پروتکل‌های نظارتی برای تأسیس شرکت است. یکی از کارهای لازم در زمان تأسیس شرکت‌ها، دریافت برنامه‌ی جامع کسب و کار، به همراه گزارش حسابرس، از متقاضیان ثبت شرکت است. گام بعدی، الزامی کردن حسابرسی صورت‌های مالی همه‌ی شرکت‌های سهامی (که از خصوصیات ذاتی آن‌ها سرمایه‌محوری و جدایی مالکیت از مدیریت است) و برخی دیگر شرکت‌ها با توجه به حجم فعالیت و جمع دارایی و درآمد آن‌هاست که این امر از طریق اصلاح آیین‌نامه‌ی اجرایی تبصره‌ی (۴) قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی‌صلاح به‌عنوان حسابدار رسمی، امکان‌پذیر است و برای حاکمیت پیامدهای مثبتی در پی دارد.

بنگاه‌های اقتصادی کشور باید به دولت و مردم به‌عنوان ذی‌نفعان عمومی پاسخ‌گو باشند و حسابرسی صورت‌های مالی این بنگاه‌ها، ابزاری نظارتی در دست دولت برای پاسخ‌خواهی و شفافیت گزارشگری مالی است. با این نگاه، پرداخت حق‌الزحمه‌ی حسابرسی برای شرکت‌ها توجیه‌پذیر است؛ چون با اجرای

نفوذ حسابرسی و افزایش شفافیت و ارزیابی مسئولیت پاسخ‌گویی عمومی را می‌توان به شرح ذیل طبقه‌بندی و ارائه کرد:

یک - تقویت قوانین و مقررات: تدوین و اجرای قوانین شفاف و قابل فهم در زمینه‌ی حسابرسی و گزارشگری مالی که به‌وضوح الزامات را مشخص کند؛ نظیر بند (پ) ماده سیزده قانون برنامه‌ی پنج‌ساله‌ی هفتم که تکلیف کرده است شرکت‌ها و دستگاه‌های اجرایی استفاده‌کننده از بودجه، برنامه‌ی عملیاتی خود را در قالب چارچوب مشخص‌شده از طریق سازمان برنامه و بودجه ارائه کنند. لذا سازمان برنامه و بودجه می‌بایست در راستای نظام عملکردی و برنامه‌ی خود و همچنین وظایف قانونی خود در راستای نظام نظارت عملیاتی متناسب با بودجه‌ریزی عملیاتی، نسبت به احصاء کامل شرکت‌های شبه‌دولتی که به‌طور غیرمستقیم در خلق منابع بودجه اثرگذار هستند، اقدام و در قالب نظام آمارهای مالی دولت برای کنترل و نظارت بر شرکت‌های تحت کنترل دولت و مؤسسات دولتی استفاده‌کننده از بودجه‌ی عمومی برای تقویت و افزایش کیفیت اطلاعات مالی به‌منظور افزایش کیفیت حسابرسی در پیوست جداگانه و مستقل به بودجه‌ی کل کشور به مجلس شورای اسلامی، در قالب پیش‌نویس لایحه‌ی بودجه کل کشور، ارائه نمایند تا نهادهای نظارتی بتوانند خارج از موانع پیش رو نسبت به حسابرسی جامع «مالی، عملیاتی» اقدام نمایند.

دو - آموزش و آگاهی‌سازی: برگزاری دوره‌های آموزشی برای مدیران، حسابرسان و کارکنان سازمان‌ها و شرکت‌ها خصوصاً شرکت‌های تحت کنترل دولت به‌منظور ارتقای سطح دانش و آگاهی نسبت به اهمیت حسابرسی و شفافیت مالی.

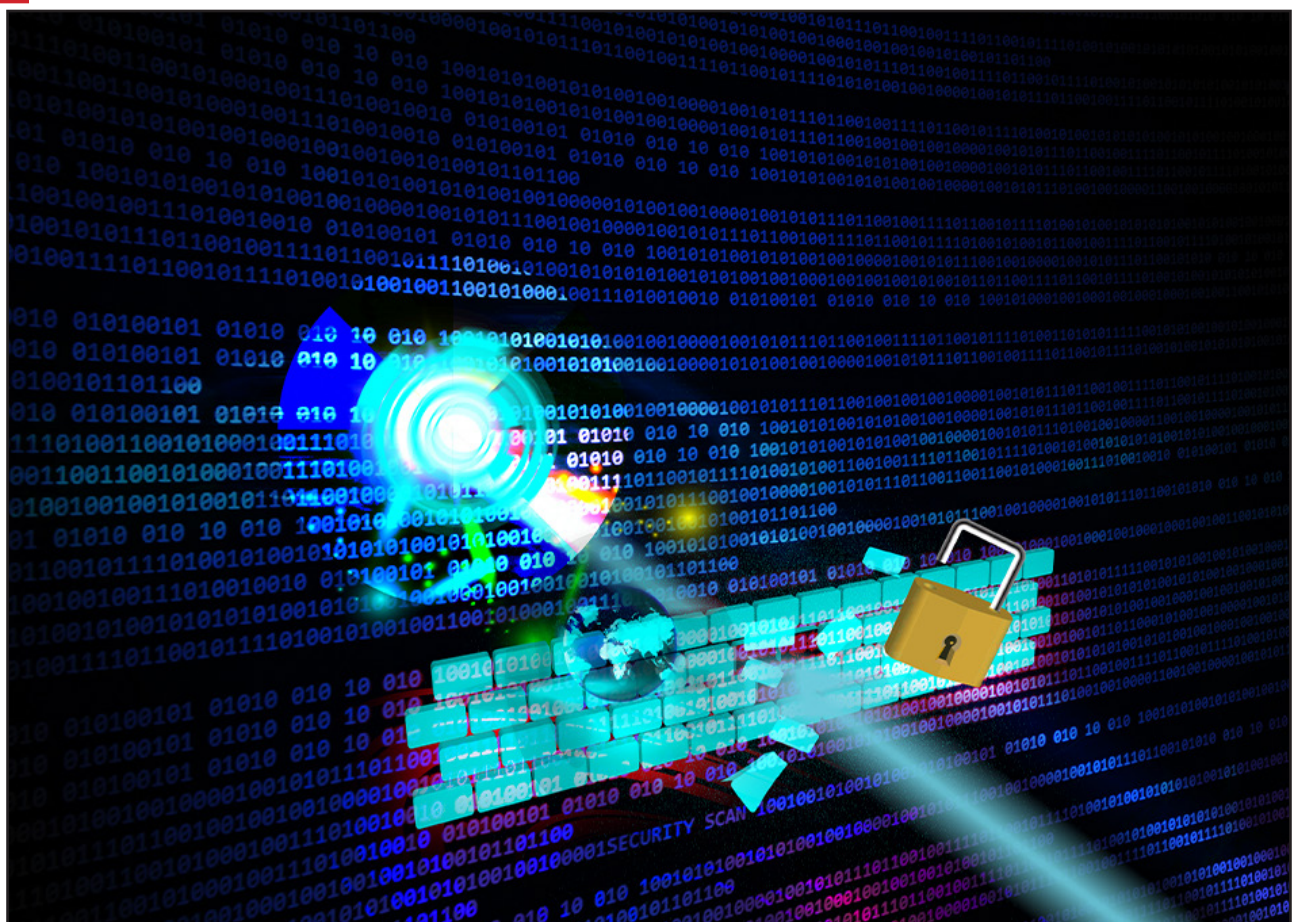
سه - حمایت از نهادهای مستقل: تقویت و حمایت از نهادهای مستقل حسابرسی که وظیفه‌ی نظارت و ارزیابی عملکرد مالی شرکت‌ها را دارند خصوصاً در حوزه‌ی شرکت‌های تابعه‌ی نهادهای عمومی غیردولتی و شهرداری‌ها.

چهار - تشویق به افشای اطلاعات: ایجاد مشوق‌هایی برای شرکت‌ها به‌منظور افشای اطلاعات مالی و عملکردی بیشتر به‌ویژه اطلاعاتی که می‌تواند بر تصمیم‌گیری‌های سرمایه‌گذاران و ذی‌نفعان تأثیرگذار باشد.

پنج - توسعه‌ی فناوری اطلاعات: استفاده از فناوری‌های نوین مانند بلاک‌چین و سیستم‌های اطلاعاتی پیشرفته برای بهبود فرآیند حسابرسی و افزایش دسترسی به اطلاعات.

شش - ترویج فرهنگ شفافیت: ایجاد برنامه‌های فرهنگی و رسانه‌ای به‌منظور ترویج ارزش‌های شفافیت مالی و ارزیابی مسئولیت پاسخ‌گویی در میان شرکت‌ها و عموم مردم.

هفت - نظارت و ارزیابی مستمر: ایجاد سازوکارهای نظارتی برای ارزیابی مستمر عملکرد حسابرسان و شرکت‌ها به‌ویژه در زمینه‌ی رعایت استانداردهای حسابرسی.

حسابرسی، بخشی از وظیفه‌ی پاسخ‌گویی آن‌ها ایفا می‌شود و اعتباری به‌دست می‌آورند که دارای مزایای متعددی است. لازم به تأکید است که از دیگر اشخاص حقوقی که پاسخ‌خواهی و نظارت اثربخش بر آن‌ها، ضرورت دارد، موقوفات کشور هستند که تحت‌نظر سازمان اوقاف و امور خیریه اداره می‌شوند. این اشخاص، مورد حسابرسی مستقل قرار نمی‌گیرند و اجرای حسابرسی آن‌ها توسط سازمان حسابرسی و مؤسسات حسابرسی عضو جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران، مستلزم اراده‌ی حاکمیت و اصلاح قانون تشکیلات و اختیارات سازمان یادشده خواهد بود.

◀ مرتضی اسدی:

طبق ماده ۲۷۲ قانون مالیات‌های مستقیم، سازمان امور مالیاتی کشور مکلف است تا پایان دی ماه هر سال نسبت به اعلام آن گروه یا گروه‌هایی از اشخاص حقیقی و حقوقی که علاوه بر شرکت‌های موضوع بندهای (الف) و (د) ماده واحده‌ی «قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی‌صلاح به‌عنوان حسابدار رسمی» مصوب سال ۱۳۷۲ براساس نوع و یا حجم فعالیت آن‌ها ملزم به ارائه‌ی

صورت‌های مالی حسابرسی شده توسط سازمان حسابرسی یا مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی ایران همراه با اظهارنامه‌ی مالیاتی و یا حداکثر ظرف مدت سه ماه پس از مهلت انقضای ارائه‌ی اظهارنامه می‌باشند را از طریق مقتضی (درج در روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران و یکی از روزنامه‌های کثیرالانتشار و یا سامانه الکترونیکی مربوط) به اطلاع این گروه از اشخاص برسانند. علاوه بر آن، سازمان یادشده می‌تواند اشخاص حقیقی و حقوقی معینی را به صورت موردی مشمول حکم این ماده نماید که در این صورت موضوع شمول اشخاص یادشده باید با ابلاغ کتبی تا پایان دی ماه هر سال به آگاهی آن‌ها برسد. اشخاص حقیقی و حقوقی مزبور که سال مالی آن‌ها بعد از اعلام سازمان یادشده آغاز می‌شود، مشمول حکم این ماده خواهند بود. در صورت ارائه نکردن گزارش حسابرسی مالی موضوع این ماده در مهلت مقرر، علاوه بر تعلق جریمه معادل بیست درصد (۲۰٪) مالیات متعلق، درآمد مشمول مالیات آن‌ها طبق مقررات این قانون از طریق رسیدگی تعیین خواهد شد. طبق قانون مالیات‌های مستقیم تنها اشخاص حقوقی با سقف درآمد بالاتر از ۳۰۰ میلیارد ریال و جمع دارایی‌های بالاتر از

۵۰۰ میلیارد ریال مشمول تنظیم اظهارنامه‌ی مالیاتی هستند. اشخاص حقوقی با گردش مالی پایین‌تر از مبالغ فوق الزام قانونی جهت ارائه‌ی صورت‌های مالی حسابرسی شده ندارند. همچنین بسیاری از اشخاص حقیقی دارای فعالیت اقتصادی قابل توجه، با انگیزه‌ی فرار از تکالیف قانونی یا عدم شمولیت قوانین ناظر بر اشخاص حقوقی، فعالیت‌های اقتصادی خود را در قالب شخصیت حقوقی دنبال نمی‌کنند.

به‌منظور افزایش شفافیت، کاهش ریسک و یاری به نهادهای ناظر در جهت اطمینان از اجرای سیاست‌های پولی و مالی می‌توان مشابه بسیاری از کشورهای پیشرفته تمامی اشخاص حقیقی و حقوقی را مکلف به تنظیم اظهارنامه‌ی رسیدگی شده توسط حسابدار رسمی کرد و در گام بعد با تدوین استانداردهای حسابداری واحدهای کوچک و متوسط هزینه‌ی تهیه‌ی اطلاعات و حسابرسی آن را کاهش داد تا به لحاظ اقتصادی توجیه‌پذیر باشد و هزینه‌ی تهیه اطلاعات به منافع حاصل از آن فزونی نداشته باشد و در گام بعد اشخاص حقوقی مشمول این استانداردها متناسب با حجم و دامنه فعالیت مکلف به تهیه‌ی صورت‌های مالی جهت حسابرسی آن توسط مؤسسات حسابرسی شوند.

به‌علاوه دستگاه‌های اجرایی دولت (به‌جز شرکت‌ها و برخی مؤسسات دولتی)، مورد حسابرسی مستقل مالی قرار نمی‌گیرند و به حسابرسی‌های رعایت دیوان محاسبات و قبل از خرج (ذیحسابی) اکتفا شده است. همچنین بخش عمده‌ای از فعالیت‌های اقتصادی که توسط برخی از زیر مجموعه‌های دولتی و نهادهای عمومی انجام می‌شود به انحاء مختلف حاضربه پذیرش انجام حسابرسی مستقل نیستند و یا برخی از آن‌ها صرفاً توسط حسابرس داخلی تحت مدیریت خود حسابرسی می‌شوند که به دلیل وابستگی و عدم استقلال چندان مورد قبول عمومی نیست.

در مجموع نسبت هزینه‌ی حسابرسی به تولید ناخالص داخلی، تعداد حسابداران رسمی به کل جمعیت و نسبت هزینه‌ی حسابرسی به کل جمعیت در ایران در مقایسه با کشورهای منطقه و در سطح جهانی بسیار پایین و در سطوح غیر قابل قبولی است.

◀ حجت‌اله صیدی

در سال‌های اخیر، به دلیل دستاوردهای شگفت‌انگیز انسان خردمند در حوزه‌ی رفاه و توسعه و قرار گرفتن انسان در مرکز

سیاست‌گذاری‌ها، اقدام‌ها و تحلیل‌های پیشینی و پسینی مربوط به این اقدام‌ها، دامنه‌ی شمول گزارشگری مالی نیز به چیزی فراتر از سنجش دارایی و بدهی و سود و زیان گسترش یافته و مواردی مانند گزارش‌گری اجتماعی و زیست‌محیطی و پایداری و نظایر آن پی‌آمد این تحول مهم هستند. لذا در این راستا، طبیعی است که یک واحد کسب‌وکار یا بنگاه، حتی با مالکیت فردی یا خانوادگی، اهمیت بیشتری در زیست‌بوم توسعه و رفاه داشته باشد. از این منظر، بنگاه، هر چه‌قدر هم کوچک و خرد باشد موظف به گزارشگری است و هر جا هم که گزارشگری مالی داریم، حسابرسی اهمیت می‌یابد. زیرا بدون نقش اعتباردهی حسابرسی، فرآیند گزارشگری تکمیل نمی‌شود. از منظر دیگر، از آن‌جا که تأمین منافع مشروع بنگاه در سطح خصوصی، موجب تأمین خیر عمومی نیز می‌شود (و برعکس زیان آن، به مفهوم نوعی اتلاف منابع است)، تکمیل فرآیند گزارشگری مالی، زمینه‌ی بهبود تصمیم‌گیری، افزایش کارایی و اثر بخشی و نیز کاهش ریسک را فراهم می‌آورد. از این‌روی، ترویج فرهنگ حسابرسی، و حرکت از سوی اجبار و تکلیف قانونی، به سمت اقدام داوطلبانه، خیر عمومی را به دنبال خواهد داشت. باور چنین حقیقتی، موجب ترویج ارائه‌ی خدمات حسابرسی برای بنگاه‌ها به صورت حداکثری خواهد شد.

محسن برزوزاده:

با توسعه‌ی استانداردهای حسابرسی در خصوص شرکت‌های مشمول رسیدگی، تشویق به حسابرسی داوطلبانه، آموزش و توانمندسازی مدیران و حسابرسان شرکت‌ها، همکاری با نهادهای ناظر برای ایجاد یک محیط حمایتگر، ترویج فرهنگ شفافیت مالی، ارائه‌ی چارچوب‌های تحلیل اقتصادی به‌منظور بررسی هزینه‌ها و منافع حسابرسی برای شرکت‌ها و نهادهای ناظر؛ فراهم کردن زیرساخت‌های لازم نظیر توسعه‌ی سیستم‌های اطلاعاتی و حسابداری؛ ایجاد بسترهای برخط برای دسترسی آسان به اطلاعات مالی شرکت‌ها، می‌توان دامنه‌ی شرکت‌های مشمول حسابرسی را برای فراهم شدن توجیه اقتصادی و اجتماعی برای شفافیت مالی افزایش داد.

۳

براساس ماده ۲ قانون دیوان محاسبات، حسابرسی یا رسیدگی کلیه‌ی حساب‌های درآمد و هزینه و سایر دریافت‌ها و پرداخت‌ها و نیز

صورت‌های مالی دستگاه‌ها از نظر مطابقت با قوانین و مقررات مالی و سایر قوانین مربوط و ضوابط از زمره‌ی وظایف و اختیارات دیوان است. همچنین بر مبنای ماده‌ی ۲ آیین‌نامه‌ی اجرایی این قانون دیوان می‌تواند در اجرای وظایف و اختیارات خود حسب مورد انواع رسیدگی، بررسی و حسابرسی از جمله حسابرسی مالی، رعایت و عملکرد را انجام دهد. از سوی دیگر، به موجب قانون الحاق یک ماده به قانون دیوان محاسبات کشور که در تاریخ ۱۵ اردیبهشت ۱۳۸۱ به تصویب رسیده است، دیوان محاسبات کشور اجازه یافته است که در انجام وظایف قانونی خود از خدمات حسابرسان بخش خصوصی استفاده کند. بر این اساس، این پرسش مطرح می‌شود که به‌رغم گذشت بیش از چهار دهه از تصویب قانون دیوان محاسبات و نیز شکل‌گیری و توسعه‌ی تشکل قانونی حرفه‌ی حسابرسی در ایران طی بیست‌ساله‌ی اخیر، چه موانعی در اجرای این الزام قانونی وجود داشته است و چه راهکارهایی برای مشارکت بخش خصوصی حسابرسی در انجام وظایف قانونی دیوان محاسبات وجود دارد؟

امیر حسین ابطحی:

همان‌گونه که در متن این پرسش و ماده‌ی (۸) الحاقی قانون دیوان محاسبات کشور آمده است، دیوان محاسبات کشور می‌تواند در جهت انجام وظایف قانونی خود از خدمات حسابرسان بخش خصوصی استفاده کند. لذا، به لحاظ قانونی، دیوان محاسبات کشور در دو دهه‌ی گذشته ملزم به برون‌سپاری برخی از وظایف خود نبوده است؛ بلکه اختیار این امر را داشته و خواهد داشت. هرچند در سال‌های گذشته، دیوان محاسبات کشور نسبت به برگزاری آزمون و تأیید صلاحیت برخی متقاضیان اقدام نموده؛ لیکن شواهد امر بیانگر آن است که این نهاد نظارتی تاکنون قصد و اراده‌ی جدی در استفاده از خدمات حسابرسان بخش خصوصی نداشته است. به‌نظر می‌رسد جلب مشارکت بخش خصوصی در انجام وظایف قانونی دیوان محاسبات کشور می‌تواند این نهاد حسابرسی بخش عمومی را بیش از پیش به هدف‌های خود در راستای پاسداری از بیت‌المال، نائل آورد. با توجه به ظرفیت قانونی موجود، بهترین راهکار برای جلب مشارکت مذکور، استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای مؤسسات حسابرسی عضو جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران است و این امر مستلزم تعاملی سازنده با ارکان تصمیم‌گیرنده در دیوان محاسبات کشور یا اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات مجلس شورای اسلامی خواهد بود.

◀ مرتضی اسدی:

ظرفیت‌های قانونی مناسبی برای ارائه خدمات حسابرسی مالی، رعایت و عملکرد توسط مؤسسات حسابرسی عضو جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران وجود دارد که به‌رغم گذشت بیش از بیست سال از شکل‌گیری و توسعه این تشکل به ندرت مورد استفاده‌ی دیوان محاسبات قرار گرفته است. یکی از دلایل این موضوع را می‌توان تأکید صرف بر رعایت قوانین و مقررات و به‌نوعی حسابرسی رعایت در دیوان محاسبات از طریق حسابرسان دیوان و همچنین اتکا به این نوع حسابرسی از طریق ذی‌حسابان در دولت دانست؛ به‌نحوی که هم در دیوان محاسبات و هم در دولت حسابرسی رعایت انجام می‌شود و حسابرسی اطلاعات مالی دستگاه‌های دولتی مغفول مانده است. بدین ترتیب به‌رغم این که استانداردهای حسابداری بخش عمومی و نظام حسابداری بخش عمومی مبتنی بر این استانداردها سال‌هاست تهیه و تدوین شده است و کلیه‌ی دستگاه‌های اجرایی ملزم به به‌کارگیری این استانداردها در تهیه و ارائه‌ی اطلاعات مالی خود می‌باشند، لیکن به دلیل این که اطلاعات مالی آن‌ها در راستای انطباق با استانداردهای مزبور توسط حسابرسان مستقل مورد حسابرسی قرار نمی‌گیرد، اطمینان از به‌کارگیری استانداردها و معتبر بودن اطلاعات تهیه شده بسیار پایین خواهد بود.

علاوه بر این، پایین بودن تعامل مؤثر بین حسابرسان مستقل (سازمان حسابرسی و جامعه حسابداران رسمی) با نهادهای نظارتی از جمله دیوان محاسبات به منظور معرفی توانمندی‌ها و خدمات قابل ارائه در قالب خدمات اطمینان‌بخشی، مشاوره، راستی‌آزمایی و سایر خدمات، و تجربه‌های نه‌چندان موفق قبلی نیز می‌تواند از عوامل کاهش ضریب نفوذ حسابرسی مستقل مالی در بخش عمومی باشد.

به‌طور کلی نقش و جایگاه اجتماعی حرفه‌ی حسابرسی مستقل در حفظ و افزایش اعتماد عمومی به حاکمیت، کاهش فساد، شفافیت، رشد و توسعه اقتصادی برای حاکمیت از جمله دولت و قانون‌گذاران به نحو مناسب تبیین نشده و اغلب قانون‌گذاران و دولتمردان شناخت بسیار کمی نسبت به حسابرسی مستقل دارند و شاید از همین روست که اراده‌ی جدی برای افزایش ضریب نفوذ حسابرسی در بخش‌های اقتصادی و اجتماعی و حتی زیست‌محیطی انجام نشده است.

◀ حجت‌اله صیدی:

گاهی شاهد این برداشت نادرست هستیم که حسابرسی فقط برای واحدهای انتفاعی و آن‌هم در قالب اشخاص حقوقی، لازم و مفید است. در صورتی که در جامعه‌ی امروز بشری اهمیت واحدهای عمومی و غیرانتفاعی، اگر بیشتر نباشد کمتر نخواهد بود چون در جهت خیر عمومی و مصالح جامعه است. به همین

خاطر است که ما در ادبیات گزارشگری مالی نیز، فصول مهمی را به واحدها و سازمان‌های عمومی و غیرانتفاعی و حتی خیریه‌ها اختصاص داده‌ایم. وقتی متون متقن این حوزه را می‌بینیم، اصطلاحی مانند دستاورد یا Outcome در یک وزارتخانه یا سازمان دولتی، به اندازه‌ی سود در یک شرکت پورسی و حتی به‌مراتب بیشتر از آن اهمیت دارد. در همین حوزه اصطلاحات کارآیی و اثر بخشی، رواج قابل توجهی دارند. چرا؟ برای این که به عنوان نمونه در وزارتخانه‌های مانند آموزش و پرورش از منظر اقتصادی دست‌کم دو نکته مهم است: چند دانش‌آموز فارغ‌التحصیل شده‌اند و دانش و مهارت‌های مربوطه را یاد گرفته‌اند؟ و بهای تمام‌شده‌ی این دستاورد چه‌قدر بوده است؟ در جوامع مدرن، از منظر پاسخ‌گویی (Accountability) هم آموزش و پرورش موظف است گزارشگری مناسبی بدهد و هم حسابرس باید اعتبار این گزارش را تعیین کند. فرآیند پاسخ‌گویی و شفافیت در رابطه‌ی دولت-ملت در قرن بیست‌ویکم بدین ترتیب است که تکمیل می‌شود.

به نظر می‌رسد تلقی نسبتاً رایج مبتنی بر این که دیوان محاسبات تنها حسابرسی رعایت را به عهده دارد، آن هم در حدود قوانین بودجه و برنامه‌ها، زمینه‌ی مراجعه به مؤسسه‌های حرفه‌ای حسابرسی را فراهم نکرده و برای رفع این مانع ابتدا باید آن تلقی درست شود و تعریف کامل‌تری از پاسخ‌گویی داشته باشیم. گفت‌وگوها و تبادل نظرهای حرفه‌ای بین کارشناسان دیوان و حسابرسان صاحب‌نظر و حرفه‌ای می‌تواند زمینه‌های مشترک همکاری را فراهم کند.

◀ محسن برزوزاده:

عدم‌اعتماد عمومی نظیر عدم‌اعتماد کافی به توانایی، صلاحیت بخش خصوصی به‌عنوان حسابرسی مستقل، نگرانی‌هایی در باب تضاد منافع؛ عدم استقلال کافی در فرآیند حسابرسی؛ محدودیت‌های مالی؛ عدم توانمندی و مهارت کافی حسابرسان بخش خصوصی؛ فرهنگ سازمانی نظیر مقاومت در برابر تغییرات و نوآوری‌ها در سازمان‌ها و نهادهای دولتی؛ نگرش منفی نسبت به حسابرسی و ارزیابی عملکرد؛ عدم امکان رقابت عادلانه برای شرکت‌های حسابرسی کوچک در زمینه‌ی قبول مسئولیت رسیدگی؛ مقررات و رویه‌های پیچیده برای تأیید و به‌کارگیری حسابرسان بخش خصوصی؛ فقدان نظام ارزیابی عملکرد حسابرسان؛ و نبود مکانیسم‌های لازم برای تضمین کیفیت حسابرسی انجام‌شده را می‌توان از عوامل محدود کننده در استفاده از خدمات حسابرسی بخش خصوصی در انجام تکالیف قانونی برشمرد.

لذا با شناسایی و رفع این موانع قاعدتاً می‌توان به بهبود استفاده از بخش خصوصی در روند بررسی و رسیدگی‌های نهادهای عالی حسابرسی و انجام حسابرسی‌های جامع و باکیفیت یاری کرد.

نیستند و با فراهم کردن بستر قانونی، می‌توان نظارت‌های بیشتری بر این دسته از بنگاه‌های اقتصادی اعمال کرد. در هر حال، باید توجه داشت که این شرکت‌ها به دلیل مقررات بازار سرمایه یا حجم فعالیت و جمع‌داری و درآمدی که دارند، مشمول الزام حسابرسی صورت‌های مالی بوده و در حال حاضر، حسابرسی این شرکت‌ها توسط سازمان حسابرسی و مؤسسات حسابرسی عضو جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران انجام می‌شود.

◀ مرتضی اسدی:

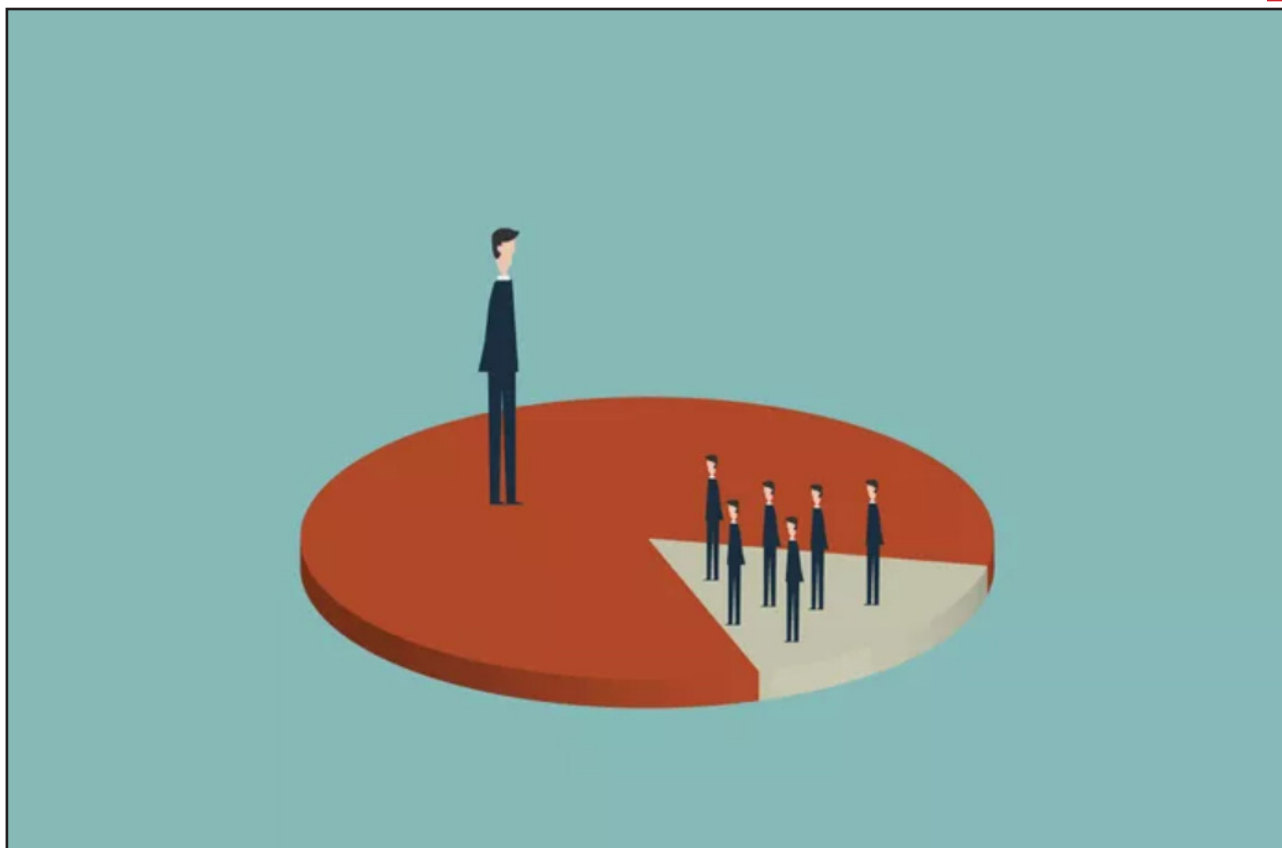
در حال حاضر صورت‌های مالی بخشی از بنگاه‌های خصوصی توسط سازمان حسابرسی و مؤسسات حسابرسی عضو جامعه‌ی حسابداران رسمی کشور حسابرسی می‌شوند. حسابرسی به‌عنوان یکی از سازوکارهای مهم راهبری شرکتی نقش مؤثری در کاهش عدم‌تقارن اطلاعاتی و افزایش شفافیت اقتصادی دارد. بخشی از چالش‌های موجود در بنگاه‌های خصوصی مربوط به تصدی‌گری دولت و اشتیاق فراوان به حفظ مدیریت و کنترل خود در بنگاه‌های واگذار شده از طریق مدیریت سهام عدالت یا حفظ کنترل به‌رغم نداشتن سهام مدیریتی است که با منصوب کردن مدیران باکارآمدی پایین و تیم مدیران وابسته به آن‌ها منجر به شکل‌گیری روابط و معاملات اقتصادی ناسالم می‌شود. ضعف در سازوکارهای راهبری شرکتی این شرکت‌ها از جمله کنترل‌های داخلی، مدیریت ریسک

۴

اغلب اذعان می‌شود که نحوه‌ی مالکیت و مدیریت برخی شرکت‌های بزرگ و شکل‌گیری پدیده‌ی موسوم به «بنگاه‌های خصوصی» در ایجاد فضای غیرشفاف اقتصادی نقش تعیین‌کننده‌ای داشته است. هم‌اکنون حسابرسی این بنگاه‌های اقتصادی در چه شرایطی صورت می‌پذیرد و چگونه می‌توان دامنه‌ی حسابرسی را به این شرکت‌ها نیز گسترش داد؟

◀ امیرحسین ابطیحی:

ظهور شرکت‌های شبه‌دولتی از چالش‌های خصوصی‌سازی در کشور در دو دهه‌ی اخیر محسوب می‌شود. در سال گذشته، طبق اعلام دیوان محاسبات کشور، تعداد شرکت‌های شبه‌دولتی در اقتصاد ایران بالغ بر ۲۱۰۰ بنگاه اقتصادی بوده است. این شرکت‌ها توسط مدیران منتخب دولت اداره می‌شوند؛ اما بنا به دارا بودن ماهیت حقوقی غیردولتی، تحت نظارت‌های دولتی

با چندین بند مشروط که گاهی به ابهام‌های مهم و تعیین‌کننده اشاره می‌کنند داریم، نمی‌توان از شفافیت کافی صحبت کرد.

◀ محسن برزوزاده:

حسابرسی شرکت‌ها می‌باید براساس استانداردهای حسابرسی ملی انجام شود اما ممکن است به دلیل برخی از مقاومت‌های ارکان اجرایی شرکت‌ها، این ضوابط به‌طور کامل رعایت نشده و می‌تواند حسابرسان را با محدودیت دسترسی به اطلاعات مواجه سازد و در نتیجه بر کیفیت حسابرسی نیز اثر بگذارد؛ از طرفی وابستگی‌های سیاسی، ممکن است بر استقلال حسابرسان نیز تأثیرگذار باشد و باعث ایجاد تعارض منافع گردد.

لذا دیوان محاسبات کشور به‌عنوان نهاد عالی حسابرسی با تقویت قوانین و مقررات و الزام قانونی در شفافیت اطلاعات به بهبود فرآیند حسابرسی کمک کرده است. تقویت استقلال حسابرسان و جلوگیری از نفوذهای سیاسی می‌تواند کیفیت حسابرسی را افزایش دهد؛ ایجاد الزامات قانونی شفافیت در گزارشگری مالی نیز می‌تواند به افزایش اعتماد عمومی و بهبود فضای اقتصادی کمک کند. خاطرنشان می‌شود که نظارت مستقل برای بررسی و ارزیابی حسابرسی‌های انجام‌شده نیز می‌تواند به بهبود فرآیند حسابرسی کمک کند و به افزایش شفافیت و اعتماد عمومی به اطلاعات مالی ارائه‌شده توسط شرکت‌ها منتج شود.

و اثربخش نبودن اجزای راهبری همچون کمیته‌ی حسابرسی، واحد حسابرسی داخلی می‌تواند با انعقاد قراردادهایی توسط مؤسسات عضو جامعه‌ی حسابداران رسمی ارزیابی و در قالب خدمات مشاوره یا حسابرسی عملیاتی ارائه شود.

◀ حجت‌اله صیدی:

تا جایی که اطلاع دارم اغلب این بنگاه‌ها حسابرسی می‌شوند و برخی از آن‌ها که بورسی هم هستند نسبت به انتشار گزارش‌ها هم اقدام می‌کنند. آن‌چه موجب عدم بهره‌گیری کامل از این گزارش‌ها یا بهتر عرض کنم، عدم سودمندی کافی این گزارش‌ها شده، از یک سو، کامل نبودن مقررات مربوط به اداره‌ی این بنگاه‌ها و از سوی دیگر، نوع برخورد مخاطب و استفاده‌کننده‌های اصلی گزارش‌هاست که از ساختار معیوب مالکیتی سرچشمه می‌گیرد. این موضوع، روی نظام حاکمیت شرکتی و کمیته‌های آن هم اثر گذاشته، لذا راه حل اصلاح ساختار سهامداری و الزام سهامداران به رعایت مقررات قانون تجارت و قوانین ذی‌ربط دیگر و همچنین پای‌بندی مدیران ارشد منتخب، به ضوابط حاکمیت شرکتی است. در این فضا است که عملیات حسابرسی و خروجی‌های آن اهمیت واقعی خود را پیدا می‌کند. با شما موافقم که این ساختار، ناخودآگاه به افزایش عدم شفافیت کمک کرده و حسابرسی هم نتوانسته نقش مهم خودش را به‌طور کامل ایفا کند. وقتی گزارشی

مع الوصف مقاومت‌های سیاسی، عدم تمایل به شفافیت، کمبود منابع مالی و انسانی، فقدان سیستم‌های اطلاعاتی کارآمد، تعارض منافع بین سهام‌داران و مالکان، نگرش فرهنگی نسبت به امر نظارت مالی و حسابرسی، عدم نظارت مؤثر و مستمر از جمله موانع متعدد برای حسابرسی در شرکت‌ها است که با شناسایی موارد مستعد بهبود در امر حسابرسی قاعداً شفافیت مالی افزایش و کیفیت اطلاعات مالی حسابرسی شده نیز بهبود می‌یابد. دیوان محاسبات کشور به عنوان نهاد عالی حسابرسی ضمن احصاء کامل شرکت‌های تحت کنترل دولتی علاوه بر شرکت‌های دولتی استفاده‌کننده از بودجه‌ی کل کشور بر اساس چارچوب‌های تعیین‌شده در روند نظارتی خود نسبت به ارزیابی کفایت کنترل‌های داخلی خود اقدام و با تشکیل کارگروه‌های ویژه نسبت به تهیه‌ی گزارش‌های تحلیلی و اقتصادی با پایش برخط عملکرد منابع و مصارف بودجه‌ی کل کشور و اطلاعات دریافتی از شرکت‌ها و ارسال آن به متولیان نظام برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی اقدام می‌نماید. قاعداً امر نظارت مالی و حسابرسی شرکت‌ها در حال توسعه و تعمیم به سایر شرکت‌های دارای آثار اقتصادی در جامعه است که گزارش‌های آن در مقاطع زمانی مشخص به مراجع مربوط ارسال می‌شود.

۵

وجود نظام چندنرخ‌ی ارز در تمامی سال‌های بعد از انقلاب فساد زیادی در پی داشته است. به همین دلیل در تمامی دولت‌های پس از جنگ تأکیدی داریم بر ضرورت حرکت به سمت ارز تک‌نرخ‌ی وجود داشته است. با این حال، بسیاری از شرایط و زمینه‌های گذار به نظام تک‌نرخ‌ی ارز امروز مهیا نیست و همین امر بر حسابرسی نحوه‌ی مصارف ارزی اولویت دوچندان می‌بخشد. چه راهکارهایی برای گسترش حسابرسی بر مصارف ارزی وجود دارد؟

◀ امیر حسین ابطحی:

تا زمانی که در اقتصاد کشور به ارز تک‌نرخ‌ی نرسیده‌ایم، ضروری است با مقررات‌گذاری مطلوب، یک نظام کنترل داخلی قوی و اثربخش در سطح ملی برای تخصیص و مصرف ارز، پیاده‌سازی، اجرا و نظارت شود. وجود چنین نظام کنترلی مانع بروز رانت‌جویی‌ها و فسادهایی خواهد شد که متأسفانه در سال‌های گذشته در کشور شاهد بوده‌ایم و خسارات سنگینی را به اقتصاد ملی تحمیل کرده است. آسیب‌شناسی این رانت‌جویی‌ها

و فسادها بیانگر وجود خلاءهای مقرراتی و ضعف‌های نظارتی در تخصیص و مصرف ارز است. بانک مرکزی به عنوان نهاد ناظر در حوزه‌ی ارزی، در راستای شفافیت و هدف‌های نظارتی و با اختیارات قانونی خود، مسئولیت دارد خلاءهای مقرراتی را برطرف کرده و می‌تواند از ظرفیتی که در مؤسسات حسابرسی عضو جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران فراهم است، برای اجرای وظایف نظارتی خود استفاده نماید. به منظور شفافیت و نظارت مؤثر بر تخصیص و مصرف ارز، در وهله‌ی نخست باید تخصیص ارز به متقاضیان منوط به ارائه‌ی صورت‌های مالی حسابرسی شده باشد و در گام بعدی، لازم است بر نحوه‌ی مصرف ارز تخصیصی نظارت مستمر و منظم صورت گیرد. توصیه می‌شود دریافت‌کنندگان ارز ملزم شوند گزارشی از منابع و مصارف ارزی خود را، به همراه گزارش حسابرسی، هر سه یا شش ماه یک‌بار در سامانه‌ای که برای این منظور تعیین می‌شود، جهت اطلاع عموم منتشر کنند.

◀ مرتضی اسدی:

خدمات مختلفی از جمله حسابرسی رعایت قوانین و مقررات مربوط به مصارف ارزی، حسابرسی رعایت مفاد قراردادهای و گزارش انحراف‌های احتمالی در مصارف، قابل ارائه است. در این مسیر استفاده از فناوری‌های نوین در حسابرسی با توجه به حجم قابل توجه داده‌های این عملیات و آزمون‌های محتوای مورد نیاز می‌تواند کارایی و اثربخشی را افزایش دهد. همچنین ظرفیت ارائه‌ی خدمات مشاوره مدیریت به بانک مرکزی در خصوص ارزیابی اثربخشی کنترل‌های داخلی موجود ناظر بر مصارف ارزی و طراحی کنترل‌های پیشگیرانه و اصلاحی نیز وجود دارد.

◀ حجت‌اله صیدی:

حسابرسی مطلوب و قابل اتکا در نظام چند نرخی ارز چیزی در حد غیر ممکن است. چند نرخی یعنی اختصاص نرخ‌های مختلف به طبقات و گروه‌های کالایی مختلف. تعریف و طبقه‌بندی گروه‌های کالایی، حتی اگر انگیزه‌ی فساد و نفع شخصی هم در میان نباشد، کاری دشوار است. مثال می‌زنم: شکر کالای اساسی است یا واسطه‌ای؟ ارز آن با چه نرخی باید تأمین شود؟ نگاه خطی و ساده می‌گوید: نرخ ترجیحی. چون شکر جزئی از مایحتاج اساسی در سر سفره‌ی مردم است. اما آیا واقعاً چنین است؟ شکری که قنادی شمال شهر برای کیک چند میلیون تومانی تولید یا عروسی مصرف می‌کند، یا در کارخانه‌ی شکلات‌سازی مصرف می‌شود هم باید با نرخ ترجیحی تأمین شود؟ پاسخ طبعاً منفی است و سیاست‌گذار مایل است این دورا از هم تفکیک کند. اما آیا نظام اطلاعاتی مناسبی وجود دارد تا مصرف شکر را در زمینه‌های مختلف قابل ردیابی و رصد کردن بسازد؟ این امر غیرممکن، درستی

یکی از مسأله‌های بحرانی بازار پول در ایران طی یک دهه‌ی اخیر، بحران تسهیلات معوق و سوخت‌شده و نیز اعتبارات بانکی سفارشی و تکلیفی است. در شرایط کنونی حسابرسی در امر اعطای تسهیلات بانکی و به‌طور خاص مصارف تسهیلات به‌ویژه در گروه شرکت‌های فرعی چه قدر امکان‌پذیر است و چه موانعی برای آن می‌توان برشمرد؟

◀ امیر حسین ابطحی:

ریشه‌ی بسیاری از فسادهای مالی رخ داده در کشور از ابتدای دهه‌ی ۱۳۹۰، وجود ضعف کنترل داخلی در لایه‌های مختلف بانک‌هاست. یکی از این ضعف‌ها، اعطای تسهیلات کلان به متقاضیان توسط بانک‌ها، بدون دریافت گزارش توجیهی همراه با اظهارنظر حسابرس، است. این ضعف کنترلی موجب می‌شود ریسک اعطای تسهیلات توسط بانک‌ها به‌طور مناسب شناسایی و ارزیابی نشود و در مواردی، گیرندگان تسهیلات نتوانند وجوه دریافتی مصرف شده در طرح‌های موردنظر را بازبایست و بدهی خود را بازپرداخت کنند. این موضوع یکی از عوامل به‌وجود آمدن مطالبات معوق و سوخت‌شده و ناترازی بانک‌ها در سال‌های گذشته بوده است. یکی دیگر از ضعف‌های کنترلی بانک‌ها، نبود نظارت بر مصرف تسهیلات اعطایی به دریافت‌کنندگان است. این ضعف کنترلی نیز باعث شده در اعطای برخی تسهیلات کلان، وجوه دریافتی در جای دیگری از جمله در بازارهای ارز، طلا و املاک به مصرف برسد که این امر در گذشته به کرات اتفاق افتاده و دارای آثار مخربی در اقتصاد کشور بوده است. بانک‌ها باید از مصرف تسهیلات اعطایی در طرح‌هایی که متقاضیان در زمان دریافت تسهیلات برای این طرح‌ها توجیه اقتصادی ارائه کرده‌اند، اطمینان حاصل نمایند و این امر با استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای مؤسسات حسابرسی عضو جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران از طریق اجرای حسابرسی مصرف تسهیلات امکان‌پذیر خواهد بود. توصیه می‌شود بانک‌ها با نظارت مستمر، انحراف احتمالی در محل مصرف تسهیلات نسبت به پیش‌بینی‌ها را رصد کرده و برای این منظور، هر سه یا شش‌ماه یک‌بار گزارشی از مصرف تسهیلات اعطایی خود را، به‌همراه گزارش حسابرس، از دریافت‌کنندگان تسهیلات مطالبه و در صورت عدول دریافت‌کنندگان از شرایط مقرر، با آن‌ها برخورد نمایند. درخصوص گروه شرکت‌ها نیز، چنین نظارتی با توجه به مقررات و تمهیدات بانکی برای روابط درون‌گروهی و

تخصیص ارز به شکر وارداتی و مصرفی را در حاله‌ای از ابهام می‌برد. حالا تصور کنید حسابرس چه برخوردی می‌تواند بکند تا شفافیت به حداکثر برسد؟ تجربه نشان داده که حسابرس جز با اشاره به ابهام اساسی یا مؤثر، نتوانسته برخورد دقیق‌تری داشته باشد. پس مشکل جای دیگری است و آن اساس نظام چند نرخ است. تجربه‌ی دیگر نشان می‌دهد که هرگاه به سمت تک نرخ (و طبق قانون، نظام نرخ شناور مدیریت‌شده) رفته‌ایم، هم شفافیت افزایش یافته، هم کارایی و اثر بخشی بهبود داشته‌اند.

◀ محسن برزوزاده:

گسترش حسابرسی بر مصارف ارزی در شرایط نظام چندنرخ‌ی ارز نیازمند اتخاذ راهکارهای خاص برای افزایش شفافیت و مسئولیت‌پذیری است؛ ایجاد سامانه‌های شفاف اطلاعاتی با طراحی سامانه‌های الکترونیکی برای ثبت و پی‌گیری مصارف ارزی، تسهیل دسترسی به اطلاعات موردنیاز حسابرسان و نهادهای نظارتی و همچنین گزارشگری منظم برای ارائه‌ی گزارش‌های میان‌دوره‌ای و نحوه‌ی تخصیص ارز بسیار حائز اهمیت است. تقویت نهادهای نظارتی و ایجاد کمیته‌های نظارتی ویژه نیز می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی به متولیان امر کمک نماید. آموزش و توانمندسازی حسابرسان و توسعه‌ی مهارت‌های تحلیلی ایشان در زمینه‌ی رسیدگی به مصارف ارزی و تشویق به رعایت استانداردهای گزارشگری مالی، تدوین ضوابط و الزامات قانونی برای برخورد با تخلفات و انحرافات مرتبط با مصارف ارزی نیز حائز اهمیت است. انتشار گزارش‌های مستقل برای افزایش اعتماد عمومی؛ تحلیل ریسک‌های ارزی برای بهبود فرآیندهای حسابرسی و پیشگیری از فساد از راهکای مؤثر بر افزایش شفافیت و مسئولیت‌پذیری است. دیوان محاسبات کشور با تشکیل کارگروه ویژه و مشارکت خبرگان در سطح ملی و کسب نظرات نمایندگان مجلس شورای اسلامی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز پژوهش‌ها به صورت ماهانه، کلیه منابع و مصارف ارزی را مورد رصد قرار داده و با ارائه‌ی گزارش‌های تحلیلی و اقتصادی برای تصمیم‌گیران اقتصادی نسبت به تنظیم‌گری نظام مالی‌ی عمومی و کنترل نرخ ارز برای تسهیل خدمات عمومی به ملت شریف ایران اقدام می‌نماید. قاعدتاً کنترل نرخ ارز و مراقبت و نظارت بر ضوابط قانونی آن در فرایند تخصیص ارز بر عهده‌ی بانک مرکزی بوده و پیشنهاد شده است که با اجرای کامل گزارشگری چند سطحی در سیستم بانکی کشور نسبت به ارائه‌ی گزارش‌های کنترلی توسط بانک‌های عامل تجاری و دولتی اقدام گردد.

این بخش که به‌طور میانگین بیش از ۷۰ درصد از جمع دارایی‌های شبکه بانکی را تشکیل می‌دهد) تنها راه‌حل انجام خدمات حسابرسی و اطمینان‌بخشی با کیفیت و اطمینان بالا است. جذب نیروی انسانی متخصص در حوزه فناوری اطلاعات و ریسک و حفظ و نگهداشت آن‌ها و حفظ نیروهای حسابرسی مالی با دانش و تجربه به عنوان مکمل اجرای این عملیات از طریق نظام جبران خدمت مناسب به منظور انجام اعتبارسنجی مناسب مشتری، تشخیص کامل ریسک‌ها و حسابرسی رعایت قوانین و مقررات در طول دوره‌ی تسهیلات، حسابرسی مفاد قراردادهای وام به منظور استفاده از منابع در بخش‌های مربوط ضروری است.

تحقق این امر مستلزم فعال‌سازی کارگروه‌های هیأت مدیره جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران، رایزنی مستمر با ناظر بازار پول برای معرفی خدمات راستی‌آزمایی، حسابرسی رعایت بخشنامه‌ها و نظارت بر مصرف صحیح تسهیلات و گزارش موارد انحراف از مصرف به بخش نظارت بانک مرکزی از طریق برگزاری جلسات دوره‌ای است. در بخش فراهم کردن بستر و دسترسی‌های لازم به داده‌ها در سرورهای بانک نیز در برخی بانک‌ها به بهانه‌ی ملاحظات امنیتی محدودیت‌هایی ایجاد می‌شود که تعامل مستمر با بانک مرکزی و تدوین شیوه‌نامه می‌تواند موانع احتمالی را برطرف نماید.

◀ حجت‌اله صیدی:

مهم‌ترین مانع در این مسیر، سطح بالای عدم قطعیت یا

اشخاصی که ذی‌نفع واحد محسوب می‌شوند، میسر است. بانک مرکزی به‌عنوان مادر بانک‌ها در مقررات‌گذاری و پیاده‌سازی نظام کنترل داخلی اثربخش در بانک‌های کشور نقش کلیدی برعهده دارد و با اختیارات قانونی خود، می‌تواند نظام بانکی کشور را از ظرفیت خدمت‌رسانی که در مؤسسات حسابرسی عضو جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران وجود دارد، در ارتباط با اعطای تسهیلات بانکی و نظارت بر مصرف آن، بهره‌مند سازد.

◀ مرتضی اسدی:

در بخش بانکی با توجه به رشد قابل توجه تراکنش‌های مالی و داده‌های بزرگ موجود، انجام حسابرسی داده‌محور و بهره‌مندی از ابزارهای فناورانه اجتناب‌ناپذیر است. هرچند سرعت بالای تغییرات در حوزه فناوری، فرصت‌های رشد خوبی برای حرفه‌ی حسابرسی در انجام آزمون‌ها با کمک پایگاه داده SQL Server، پایتون و هوش مصنوعی فراهم کرده است. انجام نشدن حسابرسی فناوری اطلاعات در کشور به دلیل نداشتن متولی مشخص با توجه به ریسک‌های قابل توجه فناوری اطلاعات، آن‌را به تهدیدی بالقوه نیز تبدیل کرده است. استفاده از ابزارهای فناوری اطلاعات در حسابرسی بانک‌ها به‌ویژه سرفصل‌های تسهیلاتی و استفاده از فناوری اطلاعات به‌منظور آزمون رعایت و اثربخشی کارکرد کنترل‌های سیستمی طراحی شده در فرآیند اعطای تسهیلات (با توجه به حجم بالای داده‌های

نااطمینانی در اقتصاد است. تشخیص و شناسایی مطالبات مشکوک‌الوصول در سراسر دنیا از پیچیده‌ترین کارهاست، حتی در اقتصادهای پیش‌رفته. این موضوع به دلیل عدم قطعیت و پیش‌بینی‌ناپذیری اقتصاد ایران، که ریشه در عدم تعادل‌های ساختاری از یک سو و محدودیت‌های بین‌المللی و تحریم‌ها از سوی دیگر دارد، پیچیدگی چندبرابری پیدا کرده است. تجربه‌ی شخصی بنده نشان می‌دهد که گاهی با یک آزادسازی قیمت، یا ترخیص ناگهانی از گمرک، بدهکار سنواتی توانسته سود مناسبی کسب کرده و بدهی چند ساله‌ی خود را که تقریباً سوخت شده تلقی می‌شد بپردازد و بر عکس، گاهی هم با وضع عوارض یا مثلاً آزادسازی واردات یا تضيیقات گمرکی و غیره، یک واردکننده یا تولید کننده دچار زیان چند برابری شده و ابهام عمیقی در مورد قابلیت وصول طلب بانک ایجاد شده. به نظر، افزایش پیش‌بینی‌پذیری اقتصاد از یک طرف و کاهش دخالت‌های دولت در اقتصاد و نظام بازار از طرف دیگر می‌تواند بهبودی اساسی در این زمینه ایجاد کند و لذا امکان قضاوت بهتر را به تهیه‌کنندگان گزارش‌های مالی و حساب‌رسان هم بدهد.

◀ محسن برزوزاده:

موانع موجود در مورد تسهیلات بانکی شامل عدم دسترسی به اطلاعات دقیق و شفاف از سوی بانک‌ها و شرکت‌های تحت کنترل آن به دلیل فقدان «گزارشگری چند سطحی»

و عدم نظارت کافی و مؤثر بانک مرکزی در این خصوص می‌باشد؛ وجود روابط سیاسی و اقتصادی پنهان نیز ممکن است بر تصمیم‌گیری و اعطای تسهیلات تکلیفی تأثیرگذار بوده و استقلال حساب‌رسان را با چالش روبرو می‌نماید. فقدان متخصصان حسابرسی در حوزه‌های خاص برای انجام حسابرسی جامع نیز از موانع موجود در این زمینه خواهد بود. سفارشی‌بودن تسهیلات خارج از ضوابط باعث پیچیدگی در فرآیند حسابرسی و شناسایی مصارف واقعی مرتبط است. ممکن است در برخی موارد، مدیران بانک‌ها و شرکت‌ها دارای منافع مشترکی باشند که باعث جلوگیری از شفافیت مالی و حسابرسی جامع گردد؛ قوانین و مقررات مؤثر نیز مانع از حسابرسی و نظارت کامل بر اعطای تسهیلات خواهد شد لذا با اصلاح برخی از قوانین و مقررات مالی و نظارت کامل بانک مرکزی قاعدتاً شرایط حسابرسی در حوزه‌ی تسهیلات بانکی بهبود خواهد یافت.

امکان‌پذیری حسابرسی شامل بررسی اسناد و مدارک مرتبط با تسهیلات و نحوه‌ی مصارف آنها؛ استفاده از تکنولوژی و سیستم‌های اطلاعاتی، امکان دسترسی به اطلاعات مالی را فراهم می‌نماید؛ همچنین ایجاد واحدهای حسابرسی داخلی برای ارزیابی کفایت کنترل‌های داخلی مرتبط با بررسی و تأیید اعطای تسهیلات نیز برای کنترل و نظارت مالی بسیار حائز اهمیت خواهد بود.